

POLITICKÉ SJEDNOCENÍ ITÁLIE A BUDOVÁNÍ NÁRODNÍ DEMOETNOANTROPOLOGIE

Giuseppe Maiello (Katedra marketingové komunikace FES VŠFS Praha)

Itálie vzniká jako politický útvar v roce 1861 z podnětu Sardinského království,¹ jednoho ze států, které byly součástí jejího zeměpisného celku. Sjednocení bylo a je jen zeměpisné, zatímco ještě dnes je zřejmé, že historická území Apeninského poloostrova a jeho ostrovy jsou vzájemně silně odlišné nejen v hospodářské oblasti, ale především v oblasti kultury. Politická garnitura sídlící v tehdejším hlavním městě Turíně uvedený problém pochopitelně zaznamenala, zvláště když po dobytí Neapole, hlavního města Království obojí Sicílie, nejstaršího a nejrozlehlejšího z italských království, vypukl dlouhý ozbrojený odboj na tomto nově získaném území. Občanská válka přinesla tisíce mrtvých, především mezi obyvatelstvem na venkově, a skončila teprve po jejím velmi tvrdém potlačení regulérním italským vojskem, tehdy ještě skoro výlučně piemontského původu (srov. De Jaco 1969). V roce 1863 byl dokonce vydán mimořádně tvrdý zákon, který na území jižní Itálie zaváděl stanné právo a okamžité popravu (zákon č.1409/1863). Tento zákon porušoval dokonce tehdy platnou ústavu, ale byl považován za jediný prostředek k potlačení odporu jihoitalského lidu vůči sjednocení.²

Tlak k sjednocení vědeckých obcí byl naopak méně násilný, a dokonce předcházel tlaku k politickému sjednocení Itálie. Již v roce 1839 se totiž začali scházet nejlepší učenci různých disciplín, jimž byla mateřským jazykem italština, s výjimkou učenců Papežského státu. Tito učenci dostali nálepku „italští učenci“ a jejich kongresy se konaly každý rok střídavě v různých státech poloostrova. Vědecká shromáždění začala v Pise, ve Velkovévodství toskánském, a svůj největší úspěch slavila při 7. kongresu italských učenců, který se konal v Neapoli v roce 1845, kterého se zúčastnilo kolem 1600 delegátů (srov. Guerraggio – Nastasi 2010).³

Vzhledem k negativním předpokladům, které doprovázely politické sjednocení zeměpisné Itálie, nebylo jisté náhodou, že zvláštní místo bylo vyhrazeno antropologii, pojímané jako souhrnná věda o člověku. Bylo totiž nutné do hloubky pochopit charakteristické znaky italských národů, aby bylo možno nalézt alespoň nejmenší společný jmenovatel, který by umožnil vytvořit z těchto národů je-

den jediný národ. O to se snažili obrozenci neboli ta politická a intelektuální garnitura, která prosadila politické sjednocení poloostrova.⁴

V první polovině 19. století pozdní osvícenectví vytvořilo dvě koncepce studia, které později splynuly v koncepci, která se v Itálii bude nazývat demoetnoantropologie.⁵ Jde na jedné straně o koncepci filologicko-historicko-geografickou a na straně druhé o koncepci lékařsko-biologicko-psychologickou.⁶ Otázku souvislostí mezi sjednocením Itálie a dějinami národů Itálie si na počátku kladli zejména filologové, ačkoli institucionalizace etnologického bádání byla svěřena fyzickým antropologům.

První, kdo teoretizoval mezioborové spojení mezi biologií a filologií, pro lepší pochopení rozdílů mezi národy, byl filozof Carlo Cattaneo. Jako polygenista a evolucionista zastával názor, že se lidstvo vyvíjí pozitivním směrem ke stále tvořivějším formám (srov. Pullè 1902). Svou metodologickou koncepci realizoval uveřejňováním poznatků jak z kranologie, tak z lingvistiky a založil časopis *Il politecnico* [Polytechnik], ještě dnes hojně citovaný ve studiích o *Risorgimentu*, neboli o italském národním obrození. *Il politecnico* byl časopisem otevřeným všemožným vědeckým oborům a Cattaneo ještě dnes patří k nejvíce citovaným italským filozofům 19. století. Často se ovšem zapomíná na tento jeho zájem o lingvistiku a biologii a především se zapomíná na jeho úsilí spojit všechny obory s cílem odpovědět na všechny otázky, které se týkají původu lidských kultur. Za zvlášť důležité považujeme to, že Cattaneo již v roce 1841 upozorňoval na to, že by bylo velmi nesprávné ztotožňovat příbuznost jazyka s příbuzností krve (Cattaneo 1846), jak to bohužel dělalo velmi mnoho indoevropeistů v 19. století, a dokonce i ve 20. století.

Jak je známo, Cattaneovy politické ideje neměly úspěch, i když je mnozí dnes oplakávají.⁷ Hlavní podíl v oblasti etnologie a antropologie měli v akademických institucích lékaři a přírodovědci, alespoň v poslední obrozenecké fázi, a zvláště v prvních letech po zrodu nového jednotného a centralizovaného státu v roce 1861. A právě zde začíná nástin vývoje bádání, který je cílem tohoto textu.⁸

Etnologie a (fyzická) antropologie: studují druhého, abych poznal Itálii

Mezi prvními italskými etnology v užším smyslu, tj., mezi těmi, kteří se snažili odpovědět na požadavky nového státu, byli dva vynikající lékaři – Giustiniano Nicolucci z Neapole a Paolo Mantegazza z Milána. Oba specialisté ve fyziologii a oba dva členové parlamentu Italského království, které právě vzniklo. I když šlo o dvě úplně jiné metodologické koncepce a i když tito dva učenci vzájemně nijak nespoupravovali, pravděpodobně z důvodu osobní averze,⁹ ani v jednom případě nepozorujeme hranici mezi fyzickou antropologií a etnologií, neboť obě měly styčný bod v lidském mozku.

Giustiniano Nicolucci (1819–1904)

G. Nicolucci se narodil v zámožné rodině. Studoval v konviktu *Collegio Tulliano* v Arpinu a potom se přestěhoval do Neapole, kde studoval medicínu. Na Univerzitě Fridricha II. v Neapoli se dostal ke studiu evoluční teorie Jeana-Baptista Lamarcka a navštěvoval přednášky filozofie a literatury, které tam měli Pasquale Galluppi a Basilio Puoti. Odložil stranou svůj zájem o fyziologii, z které dokonce dával i soukromé lekce, a rozhodl se vrátit do rodného městečka Isola del Liri, aby tam provozoval lékařskou praxi. Také tam pokračoval ve studiu a v bádání, ale svůj zájem jednoznačně přesunul k antropologii. Po jeho první cestě po Evropě v roce 1852, díky níž si mohl vyměnit informace, poznatky i materiál s hlavními učiteli té doby,¹⁰ začal tvořit svou proslulou kraniologickou sbírku.

A právě antropologií zahájil Nicolucci svou vědeckou dráhu, když v roce 1857 uveřejnil dvousvazkovou etnologickou práci nazvanou *Delle Razze Umane* [O lidských rasách] (1857–1858), ve které prostřednictvím studie, která obsahuje jak fyziologii a anatomii, tak i etnologii a filologii, navrhl klasifikaci lidského druhu (Baldi 1988a: 25). Šlo o první práci v Itálii, která pojednávala o otázkách antropologie a paleoetnologie. Kniha bohatá na detailní popisy a na vyobrazení různých etnických skupin, které tehdy byly známy, byla pokračováním teoretické práce, kterou vytvořil jiný neapolský lékař, Biagio Gioacchino Miraglia. Ten uvažoval o možnosti užít frenologii jako nástroj pro určení rozličností různých národů za předpokladu, že budou později v detailech prohloubeny etnografické znalosti vztahující se k jednotlivým národům (Miraglia 1853–1854).

G. Nicolucci v plné míře přijal evolucionistický názor, který vyznával Lamarck, a hájil nezbytnost multidisciplinární metodologie, která by pojila fyziologii s anatomii a etnologií s filologií, a navrhoval klasifikaci lidského druhu založenou na měřících kraniologických a lingvistických (srov. Baldi 1988a: 25).¹¹

Po sjednocení Itálie G. Nicolucci kandidoval a byl zvolen poslancem Italského království. V lavicích *Montecitorio*, sídla italské dolní komory, zůstal až do roku 1865, kdy ve volbách prohrál v okrsku Pontecorvo. Mezitím však zaměřil svá bádání směrem k archeologii a uveřejnil studie o nalezištích z doby kamenné v jižní Itálii. Archeologická svědectví byla ostatně nezbytná k provedení testů na lebkách, k jejich katalogizaci a následné interpretaci. V tomto pojetí G. Nicolucci uveřejnil v letech 1867–1873 tři důležité studie vztahující se k řecké, etruské a římské antropologii, které se setkaly s velkým ohlasem u veřejnosti, a to nepočítáme věhlas, který získal tím, že prozkoumal Dantovu lebku. Díky tomuto studiu antropolog z Isoly del Liri přiřadil tělesné rysy slavného básníka k tzv. toskánskému typu, a zavrhl tak tvrzení těch, kteří chtěli básníka řadit k typu římskému.

V roce 1869 tehdejší ministr školství Angelo Bargoni rozhodl zřídit na Univerzitě ve Florencii v Oddělení filozofie a literatury místo profesora antropologie.¹² Nicolucci o toto místo velmi stál, neboť zaručovalo dostatečnou prestiž pro provádění etnologických a antropologických výzkumů po celém italském území. Navzdory jeho všeobecné známosti a provedeným výzkumům, jež mu kromě jiného umožnily pronést zahajovací projev (ve francouzském jazyce) na prvním kongresu prehistorické archeologie a antropologie, který se konal roku 1870 v Boloni, místo nedostal. V té době totiž již také v Itálii byly více módní myšlenky darwinismu. Ministerskými a akademickými autoritami byl proto pro prestižní místo vybrán P. Mantegazza, který byl sice mladší než G. Nicolucci, ale na rozdíl od něho přesvědčený darwinista.

Nicolucci tedy pokračoval ve studiu a v publikování jako nezávislý badatel a až do roku 1880 se živil jako lékař. V tomto roce se konečně stal profesorem antropologie, když na Univerzitě v Neapoli byla zřízena druhá katedra tohoto oboru v Itálii.¹³ V proslovu ke kurzu, který přednesl dne 22. dubna 1880, shrnul svou metodologickou koncepci a znovu potvrdil svůj odstup od darwinismu, definovaného také jako „transformismus“ (Nicolucci 1880: 4). Podle Nicolucciho se člověk na zemi objevil

v „primitivním a ubohém“ stavu, ale vymanil se z něho díky přínosu Árijců a Semitů, definovaných jako „dvě velké rasy, jimž jediným vděčíme za všeobecný pokrok vědy a kultury“ (Tamtéž: 6). Jako frenolog považoval Nicolucci za rozhodující studium lebky, tak se mohla stanovit „ušlechtilost rasových typů“.

Nicolucci se v žádném případě nepodřídil pozitivistickému determinismu té doby, protože dle jeho názoru, malému mozku může příslušet velká inteligence, a naopak (Nicolucci 1880: 11). Zároveň tvrdil, že na světě neexistují „čisté rasy“, a proto se není třeba divit, jestli národy nepochybně smíšené, jako antičtí Egypťané a Babyloňané, byly právě těmi, které v minulosti nejvíce ze všech přispěly k rozvoji písma, matematiky a filozofie (Tamtéž: 15). V roce 1894 založil v Neapoli „Etnoantropologické muzeum“, jako součást Antropologického institutu Univerzity Fridricha II; o toto muzeum se staral až do své smrti v roce 1894 a věnoval mu část své sbírky.

Díky G. Nicoluccimu italská vědecká veřejnost mohla poznat stav bádání ve slovanské etnologii té doby. K jeho pramenům patřili Josef Dobrovský, Jernej Kopitar, Anatolij Demidov, Pavel Josef Šafařík, Max Müller, Franc Miklošič a největší balkánští folkloristé, kteří jsou však citováni prostřednictvím italsky mluvícího lingvisty a spisovatele Niccolò Tommasea, původem ze Šibeniku.

V díle *Delle Razze Umane* Nicolucci rozdělil „slovanskou rodinu“, která se jako „poslední odtrhla od árijského prazákladu“, do čtyř podrodin – „ilyrské“, která zahrnuje Jihoslovany, „ruské“, do které patří Rusové, Bělorusové a Malorusové (včetně Kozáků a Rusínů), „české“, která zahrnuje „Bohémý“, Slováky a Poláky, a konečně „lotyšské“, kam patří Litevci a Lotyší. Podle informací, které shromáždil Nicolucci, „Bohémové“, Moravané a Slezané patří k jedině podrodině a odlišují se jen malým rozdílem v jazyce. „Bohémové jsou ve srovnání s jinými národy těžce rodiny velké postavy a mocné tělesné stavby; vlasy však mají častěji tmavé, stejně tak oči, a pokožku podobnou tmavovlasým lidem. Jsou dost vzdělaní a pilní a zdaleka vynikají v ručních pracích nad všemi ostatními Slovany a také nad samotnými Germány. Jejich jazyk je drsnější než ostatní slovanské jazyky, je mužnější a má památky, které sahají do 9. století křesťanské éry.“ (Nicolucci 1857: 240) Zajímavé je, že Slováci v té době měli pověst lidí světlejších než Češi: „Postavou nepřesahují průměr, ale mají dobrou tělesnou stavbu a jsou schopni vydržet velkou zátěž. Barvu pokožky mají světlejší, než je průměr, vousy a vlasy světlé, oči modré, a co

do obličeje jsou příjemní, i když rysy mají hrubě vyhloubené. Slovenky jsou půvabné v mládí, ale krása se jich dotkne jen krátce, protože jsou odsouzeny k tvrdé práci a neustále vystaveny slunečním paprskům.“ (Tamtéž: 241–242) Poláci jsou z hlediska „kulturní úrovně“ řazeni na druhé místo hned za „Bohémý“; jejich ženy vítězí v kráse a muži v náklonnosti, kterou „bezmezně projevují své nešťastné vlasti“ (tamtéž: 241–242).

Zvláštní pozornost je v knize *Delle Razze Umane* věnována Srbsku, a to díky tomu, že se touto zemí zabýval N. Tommaseo, který redigoval rozsáhlou sbírku italských, jihoslovanských a řeckých lidových zpěvů (srov. Tommaseo 1841–1842). Když Nicolucci cituje Tommasea, připomíná převládající postavení ženy a matky v srbské lidové kultuře, což je podle něho všeobecný znak všech jihoslovanských národů (Nicolucci 1857: 234).

Paolo Mantegazza (1831–1910)

Dne 21. března 1869 měl ve Florencii Alexandr Alexandrovič Herzen, syn velmi slavného ruského publicisty Alexandra Ivanoviče Herzena, veřejnou přednášku na téma *Přibuzenství mezi člověkem a opicí*, kterou zahájil tak dlouhé období darwinismu v Itálii. Reakce na Darwinovy ideje, které v Anglii byly okamžité a prudké, se v mnoha zemích, a především v Itálii projevovaly se značným zpožděním. První vydání *O původu druhů*, které vyšlo v Londýně roku 1859, bylo přeloženo do němčiny v roce 1860 a do francouzštiny roku 1862. Italská verze, kterou pořídili Giovanni Canestrini a Leonardo Salimbeni, se objevila po šesti letech, roku 1865, kdy se v Anglii prodalo už šest tisíc výtisků a na celém světě včetně Itálie se ve vědeckém prostředí i mezi širší veřejností mluvilo o novátorských myšlenkách. Hlavním střediskem šíření nových evolučních teorií se stal v Itálii Turín. Nové ideje pochopitelně vzbuzovaly rozpačitost a rozpory na vědeckém poli a prudké reakce v náboženských kruzích. Zasáhly totiž do choulostivého problému původu člověka a účinně přispěly k obrození vědecké kultury v Itálii. Největší osobností italského darwinismu byl Paolo Mantegazza. I on byl povoláním lékař a k etnografickému bádání se přiklonil během svého pobytu v Jižní Americe v letech 1854–1858.¹⁴

Mantegazza sám sebe považoval za pokračovatele předchozích výzkumů, které usměrňoval ke společné cestě: v roce 1871 založil novou Italskou antropologickou a etnologickou společnost (*Società italiana di Antropologia e Psicologia comparata* – I. A. E. S.), vědecký časopis

Archivio per l'Antropologia e l'Etnologia, a nakonec i Národní muzeum antropologie a etnologie (*Museo nazionale per l'Antropologia e l'Etnologia*). Stal se navíc řádným profesorem univerzitního oboru antropologie a etnografie a na rozdíl od Nicolucciho nebyl nikdy zapomenut. Mantegazza přijal bez výhrad darwinismus a pozitivismus, čímž získal přízeň mocného ministra školství, kterým byl tehdy historik Pasquale Villari; ten nejen podporoval učence pozitivistického zaměření (srov. Landucci 1977), ale sdílel s P. Mantegazzou i zednářské ideály a zkušenost.

P. Mantegazza pojímal antropologii jako multidisciplinární vědu, kde se fyzické a kulturní jevy měly studovat společně.¹⁵ Instituce, které řídil, byly konkrétním příkladem tohoto jeho postoje: od koncepce muzea a časopisu po přednášky a složení společnosti, jejímiž členy byli, jak na to vzpomíná Mantegazza, „*kromě několika antropologů, zoologů a cestovatelů i paleontologové a lékaři, psychiatři a fyziologové, filologové a historikové; lidé vzdělání a milovníci věd. Úplná encyklopedie učenců, mozaika získaná z pokladnice všech lidských věd; skutečná babyloňská věž, řekl by pesimista.*“ (Mantegazza 1901: 3)¹⁶

Nálepka přesvědčeného darwinisty může dnes vypadat negativně, ale nesmíme zapomínat, že nejvyšší političtí představitelé mladého státu byli neustále ve sporu s Vatikánem, což pro většinu společnosti té doby neplatilo.¹⁷ V podstatě první učenci, kteří se postavili proti italskému konzervativnímu prostředí, byli dva lékaři cizího původu, kteří pracovali ve Florencii: Moritz Schiff, původem z Frankfurtu nad Mohanem, a již citovaný A. A. Herzen. K nim se připojilo jen málo osobností, které však díky významnému postavení ve veřejných institucích a díky podpoře převládající politické garnitury mohly v krátké době vytvářet nové generace zastánců Charlese Darwina právě v katolické Itálii.¹⁸

Když byla ve Florencii ustavena antropologie, znamenalo to růst prestiže této disciplíny, která až do té doby byla pojímána jako odvětví filozofie. Mantegazzova koncepce ve srovnání s předchozími koncepcemi chtěla z antropologie učinit disciplínu, která by zahrnovala ještě více věd o člověku; v popředí měla tedy medicínu, etnologii coby studium dalekých národů a folkloristiku jako studium italských lidových tradic. Mantegazza byl kromě toho přesvědčeným monogenistou, což v té době znamenalo být co nejdále od rasistických předpokladů: „*Čím více se studuje člověk, tím více lze pozorovat jeho nespočetné druhy, tím lépe se lze dostat k takové jednotce lidské rodiny, ke které zrychleným pohybem jednotně*

směřují vědy a umění, pohyb civilizace a pokrok morálních a politických myšlenek. Tomu, kdo zkoumá jen lidskou lebku a srst, se lidské typy zdají početné a odlišné; ale antropologovi, který je zároveň přírodovědcem a psychologem a který jedním pohledem objímá všechny lidské prvky, se všichni lidé na zemi zdají bratři jedné jediné rodiny jako větve rozbíhající se z jednoho jediného kmene.“ (Citováno dle Chiarelli 2013: 9–10)

Pod Mantegazzovým vedením se Florencie stala jedním z nejdůležitějších evropských sídel, pokud jde o studium a rozpravy týkající se etnologických a folkloristických otázek. Ve svém prvním cyklu přednášek na Univerzitě ve Florencii se Mantegazza soustředil na definici člověka a místa, které člověk zaujímá v přírodě. V kurzu, který vedl v roce 1871, se věnoval rozboru faktorů, které „mění lidskou přirozenost“, která „není stejná, ale proměnná“; a v roce 1872 konečně nastiňuje nový směr ve studiu poznání, který se otevírá především psychologii, stále však v okruhu vlastního projektu integrální antropologie, jak bychom ji nazvali dnes: „*Nyní nám nezbyvá nic jiného než studovat nejdůležitější část člověka, což není jen člověk, ale to, co ho činí tak velkým a co ho staví nad všechny ostatní živé bytosti, co ho činí být pyšným na to, že je takový, jaký je. Je třeba studovat to, co bych všeobecně nazval člověk mravní a intelektuální. Dojmy, city a vášně budou utvářet předmět studia v tomto roce; myšlenky, umění, řemeslo budou tvořit látku pro studium v příštím roce. Pro nás toto je antropologie, tak jako kranologie, jako etnologie, pro nás je psychologie součástí přírodní historie člověka.*“ (Citováno dle Chiarelli 2010: 22)

Z nejdůležitějších iniciativ podniknutých florentskými antropologickými institucemi je třeba připomenout Sbírku materiálů pro italskou etnologii (*Raccolta di materiali per l'etnologia italiana*) z roku 1871, Průzkum a pověrách v Itálii (*Inchiesta sulle superstizioni in Italia*) z roku 1887, Konkurs pro vytvoření etnografické mapy Itálie (*Concorso per tracciare la carta etnografica d'Italia*) v roce 1895 a Návod ke studiu srovnávací psychologie (*Istruzioni per lo studio della psicologia comparata delle razze umane*) z roku 1871, jehož editory byli kromě Mantegazzy Charles Letourneau a Enrico Hillyer Giglioli.

Mantegazza věřil smyslu dějin, tedy že v lidských dějinách je „reálný, nepřetržitý pokrok“, který potvrzuje především biologie: díky reprodukci „se lidský rod nejen přeměňuje a modifikuje, ale postupuje dopředu“. Sám vytvořil jistý „etnologický syllabus“ následujícího znění: 1) *Člověk je jedním z nejkosmopolitnějších a nejproměnlivějších*

živočichů: představuje se tedy v obrovské pestrosti ras, podras a národů; 2) Počet ras je nekonečný; mnoho jich vymizelo, jiné se utvářejí a další se budou utvářet; 3) Čím víc jdeme v dějinách zpět, tím více ras a podras nacházíme, protože tehdy lidé málo cestovali a zůstávali dlouho izolováni jedni od druhých; 4) Od vrchu a od spodu lidského stromu se větve a větvičky přibližují, takže ty nejvyšší a nejnižší se dotýkají. Černoch, který se pozvedne na Kafra, se podobá Evropanovi; Evropan, který má strumu nebo je postižen kretenismem nebo má hlad, se snižuje, a přibližuje se Australanu nebo černochovi; 5) Při třídění ras musíme vyloučit úvahy o jejich možném původu, protože hledání původu je nejčastějším pramenem etnologických chyb. (Citováno dle Chiarelli 2013: 11–12)

Mantegazzův pohled byl tedy rasistický a etnocentrický,¹⁹ tak jak bylo v jeho době běžné. Méně civilizované národy budou podle něho „smetyeny velkým přívalem evropské civilizace“, protože jsou od přírody pasivní a „málo inteligentní“ (Mantegazza 1867: 423; Puccini 2011: 551). Ostatně termín etnologie P. Mantegazza ve svých přednáškách nahrazoval označením „komparativní psychologie lidských ras“ (Mantegazza 1989: 20, přednáška z 9. května 1870), aby ukázal, že také italská věda plně přijímá pojem *Völkerpsychologie*, jak byl paralelně vypracován v Německu.²⁰

Na přelomu 19. a 20. století byl P. Mantegazza dobře známý v českém kulturním prostředí mj. díky iniciativě nakladatelství I. L. Kobera. Jeho knihy, hlavně týkající se toho, co dnes nazýváme antropologie sexuality, byly několikrát přeloženy a ještě dnes jsou středem pozornosti antropologů (srov. Malina a kol. 2009).

První příručky antropologie, etnologie a folkloristiky

Po překladech o původu druhů uveřejnil G. Canestrini v roce 1878 informativní příručku, kterou nazval jednoduše *Antropologia*. V ní ovšem vyloučil, že by antropologie mohla být součástí sociálních věd a zároveň věd přírodních (Canestrini 1878: 1). Antropologie však měla podle něj studovat také některé patologie lidské psyché, mezi něž řadil především „démonománie“, „čarodějnicství“ a „tarantismus“ – speciální formu choreománie typickou hlavně pro jihovýchodní části Itálie (tamtéž: 42).

Zcela odlišný pohled předkládala učebnice nazvaná *Etnografia*, která byla vydána také v roce 1878. Její autor Bartolomeo Malfatti nepolemizoval ani tak s Canestrinim, jako spíše s integrálním pojetím Mantegazzovým; směřoval k tomu typu pozitivismu, podle něhož se vý-

voj vědy měl zakládat na postupné specializaci vědních oborů. Etnografie se tedy měla jasně oddělit nejen od antropologie, ale také od lingvistiky, geografie, sociologie a psychologie a zůstat historickou vědou nebo lépe historicko-sociální vědou o populacích se zaměřením na kulturní fakta: „Zatímco antropolog bude považovat člověka za příklad zoologického druhu nebo typu a bude studovat všechny zvláštní jevy jeho organismu, etnograf bude zkoumat člověka společně s jemu podobnými a bude hledat kroky, které ho vedly postupně ke družnosti a ke kultuře.“ (Malfatti 1878: 9)

Malfatti byl ještě více než Nicolucci zastáncem nemožnosti nalézt čistá etnika, kromě velmi vzácných okrajových výjimek, kvůli velkým přesunům národů na planetě a kvůli nemožnosti nalézt spolehlivá data. Zabýval se nicméně univerzalitou platnosti tématu incestu, neboť „pojem incestu se utvářel v pozdních obdobích“, a příčinami exogamie: „Při přechodu od prvobytně společné společnosti nebo od polyandrického stavu do stavu méně obhroublého někdy kmen asi cítil potřebu zvětšit počet žen tím, že je loupil mimo něho. Jindy trvalý válečný stav stanovil jako pravidlo v bojích a jako důvod ke slávě zmocnit se žen nepřitele. A navíc tam, kde rodina dosáhla jisté soudržnosti, se považovalo za odpovídající dobrému rodinnému řádu, že se manželství uzavírala mezi osobami odlišných rodin.“ (Malfatti 1878: 109)

Jak Malfatti, tak Canestrini podali ve svých dílech „klasifikaci ras“ lidského rodu. Dle B. Malfattiho je země obývána dvanácti hlavními lidskými rasami: kavkazskou nebo středozemní; mongolskou; arktickou neboli hyperborejskou; drávidskou; malajskou; papuánskou; jižanskou; americkou; hotentotskou; kafrickou; černošskou africkou a konečně nubickou-fullah. G. Canestrini navíc ještě rozlišuje rasy v rámci Tichomoří, proto jeho práce hovoří o patnácti lidských rasách. Canestrini coby monogenista předpokládal, že odlišnost ras souvisí zejména s prostředím. Podobná klasifikace se také nachází v *Etnografickém atlase* (1880) Ferdinanda Sordelliho, ředitele Muzea přírodních dějin v Miláně. I když byl Sordelli přírodovědec specializovaný na studium a klasifikaci zkamenělin, neváhal rozšířit svou práci také o vědecký a kulturní pokrok některých národů a pořídit podrobný popis jejich fyzického vzhledu.

Jiným zajímavým přínosem byla metodologická příručka obsahující data nasbíraná v terénu, jejímiž autory jsou E. H. Giglioli a Arturo Zannetti (1881). Také v tomto případě je antropologie pojata jako disciplína zahrnující

cí tři velké obory: morfologii, fyziologii, etnologii. Podle těchto dvou antropologů se morfologie bude týkat všeho, co se týká tvaru a struktury lidského těla; fyziologie se bude týkat funkcí ústrojí, a tedy také mozku a psychologie, třetí obor, nazývaný etnologie nebo také etnografie bude klasifikovat lidské rasy a všechny otázky, které se k ní vztahují (Giglioli – Zannetti 1881: 5). Oba autoři nedělali téměř rozdíl mezi Árijci (Indoevropany) a Semity a zahrnuli je do kavkazské skupiny (ale bez alternativní definice „středozemní“). Připouštěli však, že rozdíl mezi Árijci a Semity není dokázán jinak než lingvistickými odlišnostmi (Tamtéž: 20). Zvláště doporučovali používat bez omezení fotoaparát a fotografovat studované osoby nejprve zepředu, následně z profilu a potom to doplnit „etnografickými“ obrázky, tj. živě a v pohybu (Giglioli – Zannetti 1881: 44; srov. též Faeta 2003: 41).²¹

Mezi syntetická díla tohoto období je třeba zařadit také jeden „bibliografický katalog“, obohacený o „historické poznámky o antropologii“ a o životopis „některých italských antropologů“, který vytvořil Paolo Riccardi, mladý etnolog a žák Mantegazzův (Riccardi 1883). Předností Ricciardovy práce je, že zřejmě neklade žádné osobní meze typické pro vědecký svět, a to nejen italský; z toho důvodu jsou citováni i badatelé, kteří by podle Mantegazzovy měli být zapomenuti navždy (Alliegro 2011: 58).

Podle Ricciardiho mezi zakladatele italské etnologie a antropologie patří nejen již zmínění P. Mantegazza, G. Nicolucci, G. Canestrini, E. H. Giglioli, Cesare Lombroso, ale také další badatelé. Byli to zejména boloňský lékař a univerzitní profesor Luigi Calori, dále Antonio Garbiglietti, etnolog a zakladatel Kraniologického muzea v Turíně (1861), Carlo Maggiorani, římský lékař, ale také pozorovatel sociální struktury na Sicílii, považované za území, kde se v průběhu staletí usadily „rozličné rasy“ (Lo Faro 2004: 100), psychiatr Enrico Morselli, zakladatel časopisu *Rivista di filosofia scientifica* (1881), paleoantropolog Ettore Regalia a A. Zannetti. Poslední dva byli Florentinové a Mantegazzovi spolupracovníci.

E. Morselli byl kromě toho autorem poslední velké příručky antropologie tohoto průkopnického období (Morselli 1911). Jde o všeobecné dějiny antropologie od Hippokrata, Hérodota a Galéna („antické období“); potom se přechází ke „střednímu“ období od Fridricha II. Štaufského (který umožnil provádět oficiálně anatomická studia) přes velké cestovatele (Marco Polo, Amerigo Vespucci, Vasco de Gama, atd.) a antidogmatické filozofy (např. Giordano Bruno) až po Carla von Linné; třetí obdo-

bí E. Morselli nazývá „nedávné“ a začíná dílem Johanna Friedricha Blumenbacha, který zdokonalil Linného kraniologickou metodu, a končí v roce 1859; období od roku 1859 bylo definováno jako „současné“ s odkazem na to, že ve stejném roce 1859 uveřejnil Ch. Darwin své dílo *O vzniku druhů* a v Paříži vznikla *Société d'Anthropologie (Antropologická společnost)*. K zakladatelům současné antropologie E. Morselli řadil Samuela George Mortona, Rudolfa Virchowa, Franze Josefa Galla, Jamese Cowlese Pricharda, Alexandera von Humboldta a G. Nicolucciho.

Kromě uznání, které má pro Nicolucciho, Canestriniho a Lombrosa, se Morselli domníval, že italští antropologové se nijak nevyznamenali. Jeden z nich, Giuseppe Sergi, který v roce 1893 založil Římskou antropologickou společnost (*Società Romana di Antropologia*, nyní se nazývá *Istituto Italiano di Antropologia*), je citován jen okrajově (srov. Morselli 1911: 1120, 1176, 1212).

Italská antropologická a etnologická společnost a časopis *Archivio per l'Antropologia e l'Etnologia*.

Ačkoli Mantegazza pojímal antropologii jako integrální, v prvním svazku Archivu pro antropologii a etnologii (AAE) nacházíme hned dva editory: byli to samotný Mantegazza „pro část antropologickou“ a jeho mladý kolega Felice Finzi „pro část etnologickou.“ Když Finzi předčasně zemřel, nebyl nikým nahrazen, takže Mantegazza řídil po čtyřicet let časopis sám, a to až do své smrti v roce 1910.²²

Většina článků v periodiku byla věnována studiu národů celého světa a lidské anatomii, zvláště pak té její části, která je známa jako kraniologie (nebo frenologie). Nechyběly však ani studie věnované jiným oborům příbuzným etnologii a lidské anatomii, s výjimkou lidové slovesnosti, která v té době byla považována za příliš blízkou filologii a estetice.

Z dalších oborů byly od počátku v AAE publikovány články z kriminální antropologie, jejichž redaktorem byl C. Lombroso. I když Lombroso pocházel ze severu, měl mnohokrát příležitost pobývat v jižní Itálii, a proto se jeho studie z kriminologie zaměřovaly především na lebky obyvatel bývalého Království obou Sicílií. I když má Lombroso ještě dnes početné zastánce,²³ lze stěžít popřít, že většina rasových předsudků vůči Italům z jihu má původ právě v postoji, který měl Lombroso k odpůrcům sjednocení z jižní Itálie. Ti byli považováni za kriminálníky, to jest za osoby, které mají od narození sklon ke kriminálnímu chování a jsou tedy výborným materiálem pro kraniologic-

ký rozbor.²⁴ Nejdůležitější Lombrosova díla byla přeložena do různých jazyků, takže Itálie byla považována v tomto oboru za vedoucí zemi (srov. Kaluzynski 2002).²⁵

Prostor v prvních číslech AAE nalezla také religionistika. Prvními, kdo se jí zabývali, byli Carlo Puini, specialista na náboženství Dálného východu, a lingvista Angelo De Gubernatis, jenž již od roku 1863 vyučoval sanskrt na Univerzitě ve Florencii. Časopis AAE se také věnoval paleoetnologii, kterou představovali dva badatelé – Pellegrino Strobel a samotný G. Nicolucci.

Jak kriminální antropologie, tak religionistika a paleoetnologie nicméně hledaly vlastní nezávislé cesty, čímž nakonec podkopaly integrální Mantegazzův projekt. Již v roce 1875 Luigi Pigorini, P. Strobel a Gaetano Chierici založili vlastní paleoetnologický časopis, *Bullettino di Paletnologia italiana*, který nezávisel ani na AAE, ani na ISAE. Do časopisu přispěl výkvět italské etnologie a antropologie – kromě G. Nicolucciho např. jeho žák Abele De Blasio, dále G. Sergi, Giuseppe Bellucci a dokonce mladý Raffaele Pettazzoni.

Hned poté v roce 1876 De Gubernatis založí *Bullettino Italiano degli Studi Orientali* a od roku 1887 vydává ve Florencii Italská společnost pro Asii (*Società Asiatica Italiana*) svůj časopis *Giornale della Società Asiatica Italiana*, který vychází až dodnes.

V roce 1880 se také C. Lombroso oddělil od integrálního Mantegazzova projektu a založil v Turíně časopis specializovaný na kriminální antropologii s názvem *Archivio di Psichiatria, Antropologia criminale e Scienze Penali per servire allo studio dell'uomo alienato e delinquente*,²⁶ který bude vycházet až do roku 1909. I v tomto časopise však najdeme články, které se týkají přímo italské etnologie, mezi nimiž vynikají ty, jejichž autory jsou samotný C. Lombroso a A. De Blasio, který se specializoval na výklad deviací a magických praktik, jež se ještě hojně vyskytovaly především na jihu Itálie.

Věrnějšími Mantegazzovi zůstali tedy jen psychologové, jež vedl Alexandr Alexandrovič Herzen, který zahájil svou spolupráci s AAE studií o sociální antropologii (Herzen 1871). K této florentské tradici aplikované psychologie se na začátku 20. století přidá Maria Montessori, mj. autorka příručky *Pedagogická antropologie* (Montessori 1910).²⁷

Římské Národní prehistorické a etnografické muzeum

Hned po sjednocení Itálie docházelo na celém území poloostrova k intenzivnímu zakládání nových muzeí, po-

něvadž tyto instituce v této době představovaly značný komunikativní potenciál, a to především pro širokou veřejnost. V Římě dal v roce 1651 jezuita Athanasius Kircher (1602–1680) podnět k založení muzea etnografických zajímavostí. Z toho důvodu v hlavním městě došlo k rozhodnutí rozšířit Kircherovu sbírku a založit novou muzeální instituci specializovanou zvláště na paleoetnologii – Národní prehistorické a etnografické muzeum (*Museo Nazionale Preistorico ed Etnografico*). U jeho zrodu stál archeolog a paleoetnolog L. Pigorini, který v průběhu jednoho roku shromáždil velmi bohatou sbírku etnografického materiálu získaného ze soukromých sbírek a ze sbírek největších muzeí bývalých království a knížectví poloostrova (Parma, Neapol, Benátky atd.).

Etnografická část muzea se ale nezabývala italskými kulturami – jejím cílem bylo, jak později odhalil sám zakladatel, studovat kultury „méně civilizovaných“ národů, abychom „našli obrazy své nejuzdálenější minulosti“ (Pigorini 1881: 488). Na rozdíl od většiny antropologických muzeí té doby (např. Mantegazzova florentského muzea, kde byly nálezy prezentovány chronologicky a tematicky), exponáty v novém římském muzeu byly vystaveny podle zeměpisné příslušnosti. Pro L. Pigoriniho nebylo třeba, např. u obyvatel Severní Ameriky, „*dělat rozdíl mezi tím, co vyrábějí rudoši dnes, a nejstaršími nálezy pohřbenými v jejich nekropolích*“ (Pigorini 1881: 497).²⁸ Muzeum se pyšnilo tím, že vlastní rukodělné výrobky, které už byly neznámými i pro ty národy, od nichž byly získány. Pokud jde o Afriku, přírůstky pořizovali itaľští důstojníci ve službách Svobodného státu Kongo nebo šlo o exponáty z etiopské sbírky Italské zeměpisné společnosti (*Società Geografica Italiana*). V případě amerického světadílu nacházíme sbírky předmětů Inuitů, Indiánů ze severozápadní Ameriky a Indiánů z oblasti rovin. Slavné jsou sbírky předkolumbovské keramiky pocházející z Mexika, ze střední Ameriky a z Peru, památky kultury Chaco a památky z Ohňové země, shromážděné malířem Guido Boggianim, a sbírka kouzelnických a kultovních předmětů amazonského původu, jež osvícený františkán Giuseppe Coppa doslova „vyrval“ domorodým komunitám. Asii zastupují exponáty z Japonska, Číny, Indie, Tibetu, Barmy a z Indonésie. Všechny nálezy byly shromážděny v dobách předcházejících modernizaci – jsou tedy dokladem kultur ještě málo ovlivněných stykem se Západem. Důležitou sbírku daroval v roce 1924 Giuseppe Ros, italský konzulární tlumočnick v Číně, jenž shromáždil kolem dvou tisíc předmětů podávajících svě-

dectví o aspektech čínského rodinného života. Stejně tak významná je sbírka zvaná Fea, získaná v roce 1889 a sestává z cca 1200 barských předmětů. Z indických předmětů je třeba připomenout mimořádnou sbírku hudebních nástrojů, kterou daroval Raja Sourindro Mohun Tagore králi Vittorio Emanuelovi II. a ten ji v roce 1879 postoupil muzeu. Zajímavá je také indonéská kolekce obsahující přibližně 1 500 předmětů z desítky sbírek z let 1865–1910. Sekce Oceánie má přibližně 15 000 předmětů pocházejících ze všech ostrovů Tichého oceánu a z Austrálie. Nejstarší nálezy – např. havajské předměty z třetí cesty Jamese Cooka – souvisí s prvními průzkumy Tichého oceánu. Nejbohatším a nejzajímavějším oddělením je oddělení Nové Guineje se sbírkami z 18. století, které nashromáždili Lamberto Loria, Luigi M. d'Albertis a Otto Finsch (srov. Brizzi 1976).

Muzejní knihovna byla od počátku nejbohatší italskou knihovnou, pokud jde o prehistorickou archeologii a etnologii, a zároveň byla také oblíbeným studijním místem pro celé generace vědců. Na počátku 90. let 20. století obsahovala 50 000 svazků, poté díky odkazům, které zanechali archeolog Antonio Mario Radmilli a antropologové Edmund Leach a Vittorio Lanternari vzrostly její fondy o dalších 20 000 publikací.

Od roku 1875 muzeum vydává specializovaný paleoetnologický časopis *Bullettino di paletnologia italiana*, který po roce 1893 obsahuje také studie etnologického a kulturněantropologického charakteru, pokud se vztahují k jeho tématům a sbírkám.

Jak tedy studovat italské obyvatelstvo?

I když od založení I. A. E. S. bylo hlavním cílem studovat „dávné a moderní italské národy“, bylo jasné, že etnologický zájem se obracel z větší části na obyvatelstvo velmi vzdálených zemí, jak se ostatně od tehdejší etnologické vědy mohlo očekávat. Výchozím bodem etnologa byly cesty do dalekých zemí, proto si často nevšímal toho, co měl doma (Puccini 1999). Navzdory tomu I. A. E. S. s podporou vlády vyhlásil hned v roce 1871 „Sbírku materiálů pro italskou etnologii“. Šlo o dotazník sestávající ze šestnácti otázek, které formulovali P. Mantegazza, C. Lombroso, Moritz Schiff a A. Zannetti.²⁹ Základ byl i v tomto případě lékařsko-fyziologického charakteru: otázky se týkaly výšky, tepové frekvence, barvy kůže, vlasů a očí, četnosti výskytu albinů, věku počátku menstruace atd. V dotazníku byly zahrnuty ale i otázky týkající se kultury a společenského života, jako

např. druhu jídla podle sociální příslušnosti (srov. Raseri 1880). Díky podpoře vlády (i finanční) mohl být dotazník zaslán do více než 8 000 italských obcí, nicméně výsledek byl velmi neuspokojivý. Mnohým starostům se otázky zdály absurdní, a dokonce nemorální (např. ty, které se týkaly první menstruace a menopauzy), takže obcí, které odpověděly na dotazník, a to ještě neúplně, bylo méně než 7%. I tento malý vzorek však potvrzoval hluboký kulturní rozdíl mezi národy³⁰ Itálie, a to zvláště mezi národem neapolským (chápaným jako ten, jenž se utvářel v tisíciletém Neapolském království) a sicilským na jedné straně³¹ a národy a etniky ve střední a severní části Apeninského poloostrova na straně druhé.

Fakt, že se nepodařilo najít z kulturního hlediska společného jmenovatele, přivedl lékaře antropology k tomu, že se napříště soustředili jen na fyzický faktor, a to do té míry, že došli k přesvědčení o „hlubokém rasovém“ rozdílu mezi „severními Italy“ a „jižními Italy“ neboli Italy nižší rasy. Vrchol takového druhu interpretace představoval C. Lombroso,³² ale ještě více jeho následovník, sociolog Alfredo Niceforo, jenž byl také členem Masarykovy sociologické společnosti vzniklé v Praze roku 1925. Ten shromáždil velmi početné antropometrické údaje, aby dokázal mentální méněcennost jižních Italů „negroidní rasy“ ve srovnání se severními Italy „rasy árijské“ (srov. Niceforo 1898, 1901).³³ Tvrdá slova, která pronesl sociolog Napoleone Colajanni na adresu Nicefora a Lombrosa, když je obvinil, že neberou v úvahu sociální faktory a že považují kriminální činnost za něco vázaného na rasu nebo stavbu lebky (Colajanni 1898), nebyla vyslyšena. Rasový determinismus byl v Itálii považován za potvrzenou věc, fyzickou a mentální méněcennost jižních Italů navíc potvrzoval také vojenský lékař Rodolfo Livi. Ten prostudoval přibližně 300 000 zdravotních karet mladých Italů narozených v letech 1859–1863. Vrcholem jeho díla bylo pojednání o antropologii a sociálním lékařství, jehož čtvrtá část nazvaná „Antropologická geografie Itálie“ podrobně popisovala obyvatele Itálie způsobem, jakým kdysi byli popisováni obyvatelé celé zeměkoule, to jest na základě fyzických vlastností, z nichž se odvozovaly vlastnosti psychické a sociální (Livi 1907).

Lombrosova škola vzkvétala kromě jiného i v Neapoli, ve městě, které se po sjednocení Itálie stalo vyhlášeným městem kriminální činnosti. Již zmíněný De Blasio, žák Giuseppa Nicolucciho, přijal lombrosovské myšlenky a jako profesor antropologie na Univerzitě Fridricha II. v Neapoli a profesor etnologie na Orientálním institutu

[*Istituto Universitario Orientale*] studoval zvláštní „kriminální“ jevy typické pro město Neapol a jeho okolí, mezi které řadil *camorru* (De Blasio 1897)³⁴, homosexualitu, transvestitismus, prostituci (De Blasio 1897), lidovou magii (De Blasio 1900), tetování (De Balsio 1905) a zbojnictví (De Blasio 1908). De Blasio byl autorem 200 studií a spolupracoval především s Lombrosovým časopisem *Archivio di psichiatria*.

Otázka specifických zvláštností a především pověr u italských národů se však mohla řešit také z jiného hlediska než z hlediska kraniologického, jak to předkládala lombrosovská škola. E. Morselli navrhoval, aby se studium rozšířilo také na „morální“ a „intelektuální“ vlastnosti těchto obyvatel. Tento program předestřel v roce 1884, kdy se v Turíně konala *Všeobecná italská výstava* (Morselli 1884). Pro italská studia Morselli navrhl „Etnografický program“, který se měl odvíjet podle následujících bodů:

- oblečení
- ozdoby a pokrývka hlavy
- předměty a nástroje k osobnímu použití
- tetování
- kresby, vzory a zmenšené reprodukce venkovských obydlí
- nábytek
- keramika, nádobí a domácí náčiní
- tkaniny, koberce, látky
- kresby nástrojů vztahujících se k lovu, rybaření, pas-
tevectví, zemědělství a podobně
- modely nebo kresby různých forem místností
- dopravní prostředky používané na venkově
- rybářské příbřežní lodě (tvar plachet, vybavení)
apod.
- předměty vztahující se k lidovým tradicím, pověrám
a legendám, zvláště a) talismany a amulety; b) votivní
obrazy a legendární simulakra; c) domácí předměty
vztahující se k náboženským svátkům (chléb a pečivo
tradičních i alegorických forem, obvyklé votivní ob-
lečení atd.; d) obrazy a fotografie uctívaných svatých
obrázků, k nimž se pojí nějaká zvláštní pověra
- zázračné sarkofágy a hroby, srázy, jeskyně a další
místa navštěvovaná většinou kvůli uzdravení z ne-
mocí, pro docílení milostných přání atd.
- zvyky a tradice vztahující se k domácím svátkům,
k pohřebním obřadům, k zemědělským svátkům,
k masopustu
- hudební nástroje užívané na venkově a ve městech
- lidové tance

- sbírky písní, knih a (jiných) tisků o pověrách
- dokumenty dokládající italskou etnografii jako knihy,
obrazy, kresby atd. (Morselli 1884: 131–132).

V polovině 80. let 19. století se také v Itálii začíná na akademické úrovni prosazovat studium folkloru.³⁵ Šlo o důsledek prosazení se evolucionistické teorie. Demologie (neboli folklor) byla považována za odkaz minulých dob a z tohoto důvodu se studovala pro pochopení vývoje jednotlivých národů země, konkrétně pro pochopení vývoje zvyků a způsobu společenského života v prostředí Apeninského poloostrova. Neměla být pojmána pouze jako hledání „krásných“ projevů lidové kultury – měla být popisována „věrně“, mělo být shromážděno co nejvíce „tradičního a starobylého“, co se dochovalo, a zároveň toho „nejspontánnějšího a nejpřirozenějšího“.

Také I. A. E. S. se pouští do další činnosti a v roce 1887 vyhlašuje soutěž o finanční příspěvek na studium pověr. Finanční příspěvek na publikaci byl přidělen vítězce konkurzu, již se stala Caterina Pigorini Beri, sestra L. Pigoriniho, autorka knihy o pověrách v kraji Marky ve střední Itálii, a Zenovi Zanettimu, autorovi knihy o lidových léčitelkách (Zanetti 1892).

Studium pověr mohlo tedy představovat (a skutečně tomu tak částečně bylo) onen společný jmenovatel bádání, který po léta etnologové sjednocené Itálie hledali: mohlo se provádět na území celého státu a pro jeho realizaci bylo nutné rozšířit terénní výzkumy.

Italská etnografie se rozbíhá

Po prvním velmi silném podnětu, který dali etnologii lékaři-antropologové, se s maximálním nasazením do výzkumu obyvatel Itálie vrhá nová generace badatelů vzešlá ze zcela odlišného studijního zaměření, než jakým byly lékařské vědy. Šlo o generaci badatelů velmi podobnou té, která značně přispěla k rozvoji vědy ve střední, východní a balkánské Evropě. Odkazujeme zvláště na filology, mezi něž v italském prostředí patřili lingvisté, literární kritici, latinisté a znalci mýtů.

Giuseppe Pitře (1841–1916)

Otcem této badatelské generace patriarchů italské etnografie byl nepochybně Sicilan z Palerma G. Pitře. Také on studoval lékařství, ale pochopil rady, které přicházely z „kontinentální“ části Itálie. I když celý život pracoval jako rodinný lékař, zabýval se také jako odborník sicilskými dějinami a literaturou; nejdříve publikoval v italských filologických časopisech, později vytvořil svůj vlastní časopis

Biblioteca delle tradizioni popolari siciliane, který vycházel více než čtyřicet let, od roku 1870 do roku 1913. Časopis, který Pitřè vydával, byl nejen nevycerpatelným zdrojem materiálů velmi důležitých pro poznání sicilského folkloru a lidové slovesnosti, ale vyznačuje se také i dnes záviděníhodnou systematickou prací a soudržností.

Pitřè byl nejen klíčovým propagátorem sicilských etnografických bádání, ale prosazoval, aby se také ve zbytku Itálie studium lidových tradic stalo seriózní disciplínou s akademickým statutem. Nejprve založil v Římě roku 1877 – společně s Francescem Sabatinim – periodikum *Rivista di letteratura popolare*. Časopis však neměl úspěch, možná proto, že sídlo bylo v Římě, takže Pitřè a jeho přítel z mládí Salvatore Salomone Marino založili roku 1882 v Palermu časopis *Archivio per lo Studio delle Tradizioni popolari*, který vycházel až do roku 1909. Časopis měl mezinárodní charakter a kromě článků italských etnografů, folkloristů a mytologů uveřejňoval i příspěvky známých zahraničních vědců, mezi nimiž byli například Théodore-Joseph Boudet de Puymaigre, Henry Charles Coote, autor studie o vampirismu v Bretani, Antonio Machado Álvarez, zvaný *Demófilo*, Paul Sébillot a další.³⁶

Roku 1884 Pitřè v Palermu také založil – společně s dalšími historiky a filology – *Společnost pro studium lidových tradic v Itálii (Società per lo Studio delle Tradizioni Popolari in Italia)*, která byla vůbec první společností tohoto druhu v celé Itálii. Spolu se Salvatorem Salomonem Marinem měl na starosti ediční řady nazvané *Curiosità popolari tradizionali* (Zajímavosti lidových tradic), které zahrnovaly šestnáct monografií věnovaných etnografií, lidovým tradicím a terénním výzkumům vedeným v různých částech Itálie.

G. Pitřè zvláště trval na tom, aby sběratelé lidové slovesnosti neupravovali ke svému potěšení a k estetickým účelům materiál před jeho uveřejněním: „*Sbírat povídky je úkol velmi těžký, nebo velmi snadný [...] Především ne každá povídka, kterou vypráví nějaká stařenka, je hodna toho, aby byla zapsána a vytištěna. [...] Za druhé by každá povídka, pokaždé když je to možné, měla být převzata z různých zdrojů a v různých lokalitách a všechny prvky, které jsou společné ve všech verzích, by měly být pečlivě odlišeny od těch, které jsou specifické pro jednu nebo více verzí. Za třetí, všichni sběratelé by měli vědět, k jakým výsledkům se došlo při klasifikaci povídek, aby poznali, do jaké skupiny patří sebraná povídka, a zároveň aby to uměli vyjádřit [...] Za čtvrté, při záznamu povídky by měl sběratel použít, pokud je to možné,*

ipsissima verba vypravěče. To je opatření pro onu věčnost sbírek povídek, jíž jsme tolik trpěli. Není pochyb o tom, že sběratel, který povídku upravuje a přikrášluje, by měl být zpráskán!“ (Cocchiara 1952: 323–324)

Roku 1894 Pitřè vypracoval Bibliografii tradic v Itálii (*Bibliografia delle tradizioni d'Italia*), na kterou upozornil a pozorně ji recenzoval největší západní folkloristický časopis té doby – *Folk-lore* (srov. Jakobs 1894). Otázkou, který si při této příležitosti Pitřè kladl, bylo zajisté to, jak definovat etnografické hranice Itálie, když šlo o mladý stát. Pitřè se domníval, že do italského území by se kromě zemí savojské monarchie měly počítat i „Korsika, Terst a benátská Dalmácie“, ale také jazykové menšiny slovinské, německé, řecké a albánské, kterých tehdy stejně jako dnes bylo na italském území hodně.³⁷

Jako propagátor etnografických studií Pitřè na počátku své kariéry prošel bouřlivým obdobím a setkal se s neúspěchem, jehož důvodem byl fakt, že měl lékařské vzdělání, vzdělání vzdálené humanistickým studiím, jimž se potom věnoval po celý svůj život. Vrcholu své kariéry dosáhl v roce 1909 založením Sicilského etnografického muzea nesoucího jeho jméno a dále tím, že na Filozofické fakultě Univerzity v Palermu založil Katedru demopsychologie neboli etnografie, vůbec první v Itálii (srov. Manzo 1999).

Pitřè považoval demopsychologii za vědecký obor, který se zakládá na studiu „morálního a materiálního života civilizovaných i necivilizovaných národů a divochů“ (Pitřè 1911: 4). Termín vytvořil spisovatel Vittorio Imbriani jako doslovný překlad z němčiny *Völkerpsychologie* – psychologie národů – tento termín užíval už lingvista Giacomo Lignana na Univerzitě v Neapoli. Pitřè do demopsychologie zahrnuje „*bajky a pohádky, vyprávění a legendy, přísloví a průpovídky, písně a popěvky, záhady a hádanky, hry a záliby, hračky a věci na ukrácení dlouhé chvíle, představení a svátky, zvyky a tradice, rituály a obřady, praktiky a víru, pověry, předsudky; podle něho se celý viditelný i skrytý svět, ten skutečný i ten v představivosti, pohybuje a zmítá, směje i nařká společně s tím, kdo se k němu přiblíží, aby ho pochopil. Jeho úsměvy, nářky, hlasy, které pro většinu lidí nemají význam, jsou však objevem pro vědce, jenž v tom cítí dávnou ozvěnu rodových linií a po staletí zaniklých generací. Nebe a země mluví k pastýři, k naivní dívence, k nevinnému dítěti, ke starci, který už viděl a slyšel tolik věcí: ti všichni jsou houževnatými opatrovníky a správci minulosti. A mluví také jednotlivé prvky v přírodě, kterou*

obývají duchové: moře mluví burácením svých vln, vlněním svých klidných vod a svými tajemnými příšerami; mluví jezera a mrtvé tůně, zřídla a studánky plné života a prudké bystřiny; mluví nedostupné hory svými strmými útesy a děsivými jeskyněmi; mluví neproniknutelné a strach vzbuzující lesíky a lesy. Larvy a další přízraky, trpaslíci a obři, obludy a draci, víly a elfové, duchové větru a lesní duchové, nymfy a sirény, lamie, okouzlující a fatální ženy, démoni, šotci a malí duchové všeho druhu, různých tvarů a s různými úkoly, ti všichni se zjevují jednoduchým lidičkám ještě neovlivněným skutečností – jak říká Montaigne – které se jim podrobují pod vlivem strachu nebo paniky, snů nebo halucinací, aniž by jim rozuměli a bojují proti nim – aniž si to uvědomují – modlitbami, zaříkadly, přáními, amulety, talismany, krátce nebo trvale, někteří méně, někteří více, jakoby šlo o skutečné relikty. (Pitrè 1911: 4)

K tomu Pitrè dodává, že „nejzávažnější úkol“ však doléhá na sběratele této látky: „Prostřednictvím jednotlivých výrazů lidového myšlení sběratelé objevují počátek a původ, příbuznost a analogie, souvislosti a vztahy, díky nimž rekonstruují život v dávných časech a odhadují to, co si myslely a čemu věřily národy, které už vymřely; a v těch případech, kdy na to nepřijdou, se snaží rozpoznat, co z nich zbývá, i když je to zdeformované a ne vždy rozpoznatelné (Pitrè 1911: 5).

Angelo De Gubernatis (1840–1913)

K neznámějším italským etnologům patří nepochybně A. De Gubernatis, který studoval filologii nejprve na Univerzitě v Turíně a od roku 1862 na Univerzitě v Berlíně, kde byl žákem Albrechta Webera a kde se také mohl přímo setkat se zakladatelem indoeuropeistiky Franzem Boppem. Poněvadž v Itálii chyběli orientalisté, dostal mladý De Gubernatis roku 1863 povolení – doporučení od ministra školství Michela Amariho – pokrýt výuku sanskrtského jazyka a srovnávací mytologie na Univerzitě ve Florencii, která se v těch letech specializovala právě na obor orientalistiky (srov. Vicente 2012: 44). De Gubernatis však nebyl jen nejslavnějším z italských indoeuropeistů. Byl velmi všestrannou osobností a sám o sobě říkal: „Měl jsem v životě mnoho různých lásek: divadlo, školu, literaturu, mytologii, folklór, Manzoniho, Danta, Orient, Indii a nade vše Itálii.“ (De Gubernatis 1900: 393)

I když nikdy bádání neopustil, De Gubernatis se vzdal své katedry, neboť se rozhodl stát stoupencem Mezinárodní revoluční společnosti, tajné společnosti, kterou

založil ruský anarchista Michail Bakunin (ten po svém útěku ze Sibíře a před tím, než se v roce 1865 definitivně přemístil do Neapole, pobýval od listopadu 1864 ve Florencii – srov. Nettlau 1928).³⁸ De Gubernatis sice odešel z univerzity (vrátí se tam roku 1890), ale pokračoval ve své badatelské činnosti a uveřejňoval své práce ve vědeckých časopisech i v časopisech populárněvědeckých. Z jeho orientalistických prací, které nejvíce ovlivní následující italská folkloristická studia, je rozhodně třeba připomenout studii *Storia comparata degli usi nuziali in Italia e presso gli altri popoli indoeuropei* [Srovnávací dějiny svatebních zvyků v Itálii a u jiných indoevropských národů] (De Gubernatis 1869), dále práci *Storia popolare degli usi funebri indoeuropei* [Lidové dějiny indoevropských pohřebních zvyků] (De Gubernatis 1873), *Storia comparata degli usi natalizi in Italia e presso gli altri popoli indoeuropei* [Srovnávací dějiny vánočních zvyků v Itálii a u jiných indoevropských národů] (De Gubernatis 1878). K tomu je třeba připojit prezentaci k dílu Maxe Müllera před Florentským filologickým kroužkem, které bylo téhož roku uveřejněno (De Gubernatis 1875), a dějiny etnologie, které sepsal v posledních letech svého života (De Gubernatis 1912).³⁹

Jak jasně vyplývá už z názvů těchto studií, De Gubernatis byl stejně jako Max Müller propagátorem té vědecké vize, podle níž je způsob života evropských národů odvozen od archaického způsobu života „indoevropského“. Max Müller, De Gubernatis a po nich mnoho dalších minimálně až do konce 20. století dávali přednost lingvistice před folklorem, při rekonstrukci jednoty indoevropské lingvistiky vyvozovali, že by měl existovat také indoevropský lid.

Když byl roku 1890 A. De Gubernatis znovu dosazen do akademických řad, založil v listopadu 1893 Národní společnost pro studium lidových tradic [*Società Nazionale per lo Studio delle Tradizioni Popolari*], do které vstoupilo asi 700 členů a která se těšila podpoře nejvyšších kruhů monarchie. Společnost ihned začala vydávat svůj časopis *Rivista delle tradizioni popolari italiane*, jehož záměrem bylo obracet se především na učitele ze škol „vzdálených hlavnímu městu království“ (srov. Alliegro 2011: 112–113). I když Společnost i časopis měly krátký život, jen dva roky, jejich činnost byla velmi intenzivní. V časopise bylo uveřejněno 515 článků, a to nepočítáme zprávy a recenze. Většina článků byla věnována ústní tradici (212 článků), následovaly články věnované víře a pověrečným představám, zvykům, hrám, pokrmům apod.⁴⁰

De Gubernatis ve svém úvodním článku v časopisu naznačuje, že chce opustit prostor úzce vymezený pro studia historická a filologická a otevírá dveře pro bádání, které bychom dnes mohli nazvat antropologie každodenního života – např. zkoumání druhů polibků, pozdravů či sexuálního chování u různých italských národů, sledování vyjadřování jejich nespokojenosti, radosti, bolesti, pohrdání, dále např. výzkum počítání, modlení se, pokoušení osudu, vykládání snů, příležitosti ke zpěvu atd. (De Gubernatis 1893: *passim*). Bylo však třeba vzít v úvahu, že kultura italských národů se začínala pod silným vlivem ústředních státních fenoménů jako „parlamentní život, svobodný tisk, všeobecné volby, povinná školní docházka, plynové světlo, později elektrické světlo, železnice, telegraf, kongresy a velká národní vojska“ mísit se západní liberální kulturou (De Gubernatis 1893: 6). De Gubernatis však zdůrazňoval, že „*není pravda, že z italské země úplně vymizeli Řekové, Etruskové, Féničané, Latinové, Volškové, Aequové, Sabinové, Umbrové, Samnité, Ligurové, Sardové, Sikulové, Euganejci, Insubrové, Allobrogové, Veneti, Kimbrové, Langobardi, Saracéni, Frankové. Některé z našich nejstarších ras, zvláště v horských lokalitách, na ostrovech, v některých alpských a apeninských údolích zůstaly téměř nedotčeny.*“ (Tamtéž: 5)

Při nastínění tohoto přesvědčení De Gubernatis téměř vyjadřuje třídní uvědomění, když připomíná, že „*vládci vnucují lidu svůj úřední jazyk a prostřednictvím zákonů a panských zvyků vytvářejí jistý vzhled vnějšího života, jenž každé zemi ukládá jistou servilní uniformitu; ale poněvadž nemohou změnit profil, zjev a fyzické vlastnosti ovládaných ras, nedaří se jim snadno narušit jejich tradiční zvyky.*“ (Tamtéž: 6–7) Říká však, že úkolem folkloristy bude také studovat obyvatele měst, jejich žargon a kriminální organizace, které se v městech utvářejí, jako jsou „Camorra a Mafie“ (tamtéž: 15).⁴¹

Jak již bylo i v minulosti připomenuto (Menghini 1894), De Gubernatis navrhoval, aby se na folkloristy vyvíjel tlak, který by je přiměl používat kritickou metodologii. Navzdory své anarchistické činnosti v mládí De Gubernatis představoval ideální osobnost, která by mohla uvést do chodu proces posílení etnografických bádání v Itálii, neboť v sobě spojoval jednak známosti s důležitými osobnostmi od Paola Mantegazzy až po velikány německé indoeuropeistiky, tak i neskrývanou vůli znovu dostat na výsluní minulost italských kmenů.⁴² Stejně pojetí, to jest přehnané opěvování minulosti, bude v průběhu několika desetiletí převzato zvláště fašistickým režimem, který se

stane jedním z největších patronů studia italských lidových tradic, a to právě proto, že v takovém studiu viděl možnost dále posílit historická bádání o slávě italské minulosti.

Závěr

Italská demoetnoantropologie nikdy nedosáhla primátu, kterého dosáhly například britská sociální a kulturní antropologie, francouzská sociologie nebo středoevropská etnografie. Jedinou slávu zažila bohužel spíše díky kriminální antropologii, která se stala modelem pro další bádání, hlavně v meziválečném Německu, ale nejenom tam. Přesto se stala nedílnou součástí evropské diskuse o poznání sebe sama a poznání druhého.

Naše studie pravděpodobně dokázala, že italská demoetnoantropologie zůstala, alespoň ve svých prvních letech, zcela nezávislá na katolické církvi, a naopak se postavila do silné konfrontace s biblickou antropologií, která byla i v italském prostředí ve fázi úpadku, i když ne definitivním. Pokud nepočítáme kraniologii a několik pokusů v rámci mimoevropské etnologie, postrádáme jakoukoli formu systematickosti v rámci organizace etnografických a folkloristických studií. Důvody mohou být různé, rozhodně však nešlo o nedostatek financí, kterých bylo na podporu demoetnoantropologie v Itálii relativně dost.

Založení velkých muzeí nebo výzkumných středisek nestačilo, aby tato relativně nová věda byla schopna vytvořit jeden systematický a homogenní výzkumný celek ještě před tím, než se rozštěpila na různé na sobě nezávislé subdisciplíny. Chyběla síť univerzitních kateder, která by zaručila určitou kontinuitu a směr ve studiích. Proto nakonec všechno zůstalo na bedrech jednotlivců, jak nejvíce dokládá příklad G. Pitřeho na Sicílii.

Další aspekt, který vyšel najevo v souvislosti s velkým nedostatkem soustavnosti, je velká řevnivost mezi vědci, kterou navíc státní peníze a státem organizované konkurzy jenom prohloubily. Jestliže dodáme, že Itálie (nebo alespoň většina z její politické a kulturní reprezentace) byla vždy velmocí hermeneutiky, je evidentní, že navzdory nadšení z darwinismu byly způsob myšlení a práce vědců jiné, než by se očekávalo od pozitivistické antropologie a etnologie.

V tomto, řekněme, chaotickém kontextu pak nepřekvapuje, že některé kulturní fenomény se sice dostaly do centra pozornosti badatelů, ale bádání zcela chyběla určitá akademická kontinuita a produktivita.

POZNÁMKY:

1. Jméno může být zavádějící. Ve skutečnosti byla politickým centrem Sardinského království severozápadní část poloostrova (tj. kraje Ligurie a Piemont) a kolem tehdejšího hlavního města království Turína.
2. Také Massimo d'Azeglio, významný italský politik a bývalý předseda vlády v období, kdy zasedala v Turíně, projevil v reakci na zákon č. 1409 jistou rozpačitost nad tím, že se násilně mělo sjednotit něco, co jednotným být nechtělo. Jeho přítel Carlo Matteucci, senátor a fyzik, napsal: „V Neapoli jsme také vyhnali panovníka, abychom ustavili vládu založenou na všeobecném souhlasu. Ale pro udržení království je zapotřebí šedesáti vojenských praporů, a to ještě nestačí; a je známo, že ať už to jsou zbojníci nebo ne, nikdo o tom nechce nic vědět. Ale řekne se: a co všeobecné hlasování? Nevím nic o všeobecném hlasování, ale vím, že před řekou Tronto vojenské prapory nejsou nutné a za Trontem ano. Nastala tam tedy někde chyba a je třeba změnit činy a pravidla. Od Neapolitánů je třeba dozvědět se, zda nás chtějí nebo nechtějí. Chápu, že Italové mají právo vést válku proti těm, kteří si chtějí nechat Němce v Itálii, ale na Italy, kteří se nechtějí s námi spojit, myslím, že nemáme právo vytáhnout se zbraněmi.“ (Alberti 2002: 73)
3. Mezi delegáty neapolského kongresu byl jako biolog mladý G. Nicolucci, který se v následujících letech stane zakladatelem italské etnologie (srov. Baldi-Fedele 1988: 25).
4. Právě M. d'Azegliovi byl připsán slavný výrok „Vytvořili jsme Itálii, nyní musíme vytvořit Italy“, který ve zkratce shrnuje problém vytvoření zbrusu nového národa z etnik neobyčejně odlišných. Výrok mu byl však přiřknut patrně až později, ale není k tomu žádný konkrétní doklad (Malia Hom 2013).
5. Studium člověka a jeho kultur uvnitř západní společnosti a mimo ni se označuje v Itálii (také v seskupení univerzitních disciplín) slovem *demoetnoantropologie*, aby se poukázalo na soužití různých oborů, které jsou v něm zahrnuty. Pojem vytvořil v roce 1980 Alberto Mario Cirese a v současné době se v italském akademickém světě běžně používá (Cirese 1980). Termínem antropologie se v Itálii až do druhé světové války a také po ní označovala jen antropologie fyzická (srov. Puccini 1998). V tomto pojednání budeme často odkazovat na antropologii všeobecnou, nebo vědeckou, nebo jednoduše na antropologii bez přívlastků, ve významu, jaký měla v 19. století, tedy na vědu o člověku a lidech, která zahrnuje také etnologii (pojmanou jako studium ras, ale také lidských kultur), ale i folkloristiku. Termín etnografie se v Itálii používá déle než jinde: jako synonymum etnologie, které původně znamenalo „popis národů“, a s adjektivem „italská“ pak jako studium hmotné kultury národů Itálie. Adjektivum antropologický budeme naopak používat k označení postojů, které odkazují na oblast působnosti současné kulturní antropologie.
6. Rozdělení je naše. Sandra Pucciniová, která se zabývá dějinami italské antropologie, definovala v jedné antologii spisů italských antropologů 19. století dva badatelské směry – jeden „filozoficko-lingvistický“ a druhý fyzicko-lékařsko-biologický“ (Puccini 1991: 7–9).
7. C. Cattaneo byl zaníceným zastáncem federálního modelu Itálie, podobného modelu švýcarskému. Politické, a zvláště vojenské události však vedly k vytvoření silně centralizovaného státu, který nebyl nikdy s to uvést do souladu ekonomické a kulturní vztahy mezi různým obyvatelstvem a etnikem, z nichž se stát skládal (a skládá). Cattaneo nikdy nepřisahal věrnost savojské (piemontské) dynastii, která získala a podrobila si zbytek italských království a knížectví, a to ačkoli byl vícekrát zvolen do parlamentu nového italského království. Pro nestranný rozbor týkající se Carla Cattanea viz Sabetti 2011.
8. Bádání a úvahy etnologického charakteru lze najít v různých částech italského poloostrova, a to i v letech, které předcházely utvoření Italského království. Giuseppe Cocchiara se domnívá, že otcem italské etnologie byl Giambattista Vico (1678–1744), na něhož udělalo velký dojem dílo, které vytvořil Joseph-François Lafitau (1681–1746), *Moeurs des sauvages ameriquains, comparées aux moeurs des premiers temps* (Cocchiara 1952). Jít nazpět po časové ose by nás k ničemu nepřivedlo, protože pozorování a uvažování o druhém patří k všeobecným lidským vlastnostem.
9. Oba dva však byli členy prestižní antropologické společnosti *Société d'Anthropologie de Paris*, založené v roce 1859 (Alliegro 2011: 24).
10. Není bez významu, že mezi nimi byl i „objevitel Tróje“, německý archeolog Heinrich Schliemann.
11. Nicolucci svým učením vzbudil pozornost také v Turíně, a to z podnětu jiného svého kolegy lékaře, kterým byl Antonio Garbiglietti. Garbiglietti založil v Turíně Kraniologické muzeum Královské lékařské akademie, a to ve stejném roce, kdy se toto město stalo prvním hlavním městem Itálie.
12. Až do té doby se ve Florencii antropologie vyučovala společně s pedagogikou. Vedoucím kurzu byl Raffaello Lambruschini, kritizovaný však za to, že se věnoval téměř výlučně pedagogice a že antropologii vyřadil ze svého didaktického zájmu (Pastori 2007: 155).
13. Od konce 70. let do poloviny 80. let 19. století bylo na italských univerzitách a vědeckých akademiích otevřeno hodně lektorátů, vyučovacích předmětů a volných kurzů, které měly za předmět antropologii. Místa profesorů byla však přidělena jen ve Florencii a v Neapoli. Z lektorátů připomínáme lektorát věnovaný antropologii a logice, který dostal v roce 1860 Giuseppe Giglioli na Filozofické fakultě Univerzity v Pise a v roce 1862 na Univerzitě v Padově. V letech 1864–1868 také C. Lombroso vedl v Pavii kurz antropologie v rámci své disciplíny „Klinika duševních nemocí“, stejně jako Tito Vignoli na Vědecké akademii v Miláně v letech 1873–1875 a Edoardo Fusco v Neapoli v letech 1866–1873. V Římě měli lekce z antropologie filozof Felice Tocco a Francesco Bonatelli. Bonatelli byl pedagog a filozof kantovského zaměření, v rámci svých přednášek z teoretické filozofie vyučoval antropologii, a to v letech 1866–1967 v Boloni a po roce 1873 až do své smrti v Padově (Baldi 1988b: 117–118).
14. Mantegazzova činnost v oblasti etnografie pokračovala také v letech 1870–1890, kdy podnikl výpravy do tehdy málo známých krajů. V Argentině, Paraguay a v Bolívii je v současné době považován za klasického autora. Je třeba poznamenat, že se během svého pobytu v Latinské Americe setkal s *coqueros*, čili s pěstiteli kokainu. U nich rozpoznal, dle jeho slov, „nejčistší formu štěstí“, která byla spojena s užíváním listů koky. Mantegazza i po svém návratu do Itálie pokračoval v užívání koky, kterou si nechal zasílat ve značném množství z Bolívie. Zároveň prováděl různé výzkumy o účinku užívání této látky, a to jak na úrovni zažívacího ústrojí, tak na úrovni nervového systému. Jeho práci „Hygienické a lékařské účinky koky“ (Mantegazza, 1859) často rozsáhle cituje Sigmund Freud (1884).
15. Všeobecně se má za to, že Mantegazza obracel zájem svých bádání jak na „nižší vrstvy“ italské společnosti, tak na „primitivní národy“ planety. Složitější je terminologie, kterou je nutno přiřadit k jeho do-

- bě a k oblasti jeho bádání. Dnes však můžeme bez jakýchkoli pochyb definovat tyto oblasti jako paleontologii, etnologii a folkloristiku (Lanternari 1997: 101).
16. Mezi čestnými členy Italské antropologické a etnologické společnosti jsou mezi jinými pařížští antropologové Paul Pierre Broca, který v roce 1859 založil Francouzskou antropologickou společnost, Louis-Adolphe Bertillon, Armand de Quatrefages; dále samotný Ch. Darwin a jeho londýnští kolegové Thomas Henry Huxley a John Lubbock, který v roce 1871 založil Královský antropologický institut Velké Británie a Irska (*The Royal Anthropological Institute of Great Britain and Ireland*); Rudolf Virchow a Gustav Fritsch z Berlína; Japetus Steenstrup z Kodaně a další (srov. AAE III. 1873: 162).
 17. Příkladem nelítostného střetnutí mezi liberály a konzervativci je také fakt, že v letech 1869–1872 vláda zavřela všechny teologické fakulty v zemi (srov. Lazzari 1970).
 18. Kromě P. Mantegazzy byli prvními darwinisty, kteří zaujímali významná místa v italském akademickém a politickém světě, zoolog Filippo de Filippi v Turíně, přírodovědec G. Canestrini a technik Leonardo Salimbeni v Modeně. Poslední dva byli také prvními překladateli *O původu druhů*, který vyšel v Itálii teprve v roce 1864, pět let po prvním vydání v angličtině.
 19. Jedinou výjimku neracistické a neetnocentrické etnografie představoval v té době v italském prostředí cestovatel Carlo Piaggia, méně vzdělaný než profesionální antropologové, a tedy méně zasažen evolucionistickou módou. Piaggia uměl čelit kanibalům i zastáncům otrokářství díky tomu, že se mu dařilo mnohem více než profesionálním antropologům té doby pochopit a respektovat základní principy divošské mentality. Memoáry Carla Piaggi byly publikovány v roce 1941, pak na konci 70. let a na začátku 80. let minulého století (srov. Pellegrinetti 1941; 1981; 1982; Bassani 1978).
 20. To, co je dnes v českém prostředí definováno jako „religionistika“, definoval Mantegazza jako „psychologii náboženského citění“ (Mantegazza 1989: 228, přednáška ze 17. června 1872).
 21. Vazba mezi fotografií a etnologií byla stvrzena tím, že Mantegazza byl zvolen prvním předsedou Italské fotografické společnosti, která vznikla roku 1889 ve Florencii (Chiarelli 2010: 96).
 22. Od roku 1911 až do dneška se Mantegazzovo jméno objevuje na titulní stránce časopisu, ale ne již jako jméno „vydavatele“, ale jako jméno „zakladatele“.
 23. Ale také zapřísáhlí odpůrci, jejichž činnost se zvýšila po tom, co v Turíně bylo otevřeno muzeum pojmenované po Cesaru Lombrosovi. Lze sledovat „protilombrosovské“ skupiny na sociálních sítích nebo na internetových stránkách spravovaných výborem No Lombroso (Ystehede 2016).
 24. Průvodce po lombrosovských nálezích uveřejnilo Muzeum kriminální antropologie v Turíně a je k dispozici také v knihovně Moravské galerie v Brně (srov. Bianucci 2011).
 25. V českém prostředí však lombrosovská kriminální antropologie neměla takový úspěch jako jinde. Do češtiny byly přeloženy jen dvě Lombrosovy knihy z doby, kdy se věnoval spiritismu: *Hypnotismus* v roce 1920 a *Co bude po smrti?* v roce 1908 a znovu v roce 1911.
 26. Archiv pro psychiatrii, kriminální antropologii a trestní vědy ke studiu odcizeného člověka a delikventa.
 27. Spisy Marie Montessori mají v České republice neobvyklý úspěch zvláště od konce 90. let 20. století. Z nepochopitelných důvodů jsou však knihy Marie Montessori přeloženy do českého jazyka z angličtiny a nikoli přímo z italského.
 28. Jak správně poznamenal Enzo Vinicio Alliegro, bude třeba počkat na Franze Boasa, abychom viděli další etnologická muzea uspořádaná podle stejného zeměpisného měřítka (Alliegro 2011: 93).
 29. Dotazník se podobal podobnému projektu, který v Německu uvedl do chodu ve stejném roce Rudolf Virchow (Quine 2013: 142).
 30. Pojmy „italské národy“ nebo „italská etnika“ (tedy užití plurálu) jsou užívány jen omezeně a jsou vnímány často jako atributy označující politickou vizi odlišnou od té oficiální, extrémně centralistické. Kulturní rozdíly, a především to, že až do roku 1860 většina italských států měla svou tisíciletou historii a vývoj, nám dovolují dál používat terminologii, která nejvíce odpovídá skutečnosti a kterou v té době užívali vědci, jejichž dílo rozebíráme. Zcela záporný postoj k tomuto pojetí má v České republice italianistka Miroslava Ferrarová, která naopak bezpodmínečně přijímá centralistické pojetí převládající v italské politické řeči (srov. Ferrarová 2013).
 31. Ještě dnes se pro společné označení Neapolitánů a Sicilánů v italštině používá termín „*meridionali*“, tedy lidé z polední země, jižané. Protože v českém kontextu je dnes termín „lidé z polední země“ obecně nesrozumitelný archaismus, termín „*meridionali*“ budeme tedy překládat jako „jižané“.
 32. Otázka Lombrosova *anti-meridionalismu* je stále otevřená. Proti všeobecnému názoru, podle něhož je Lombroso otcem protijižanského rasismu, se postavila antropoložka původem z Kalábrie (žijící však na severu Itálie) Maria Teresa Milicia (2014). Její studie věnovaná Lombrosově postoji vůči dobové vědě a bádání, jež turínský vědec zasvětil lebce „zbojníka“ Giuseppa Vilelly, byla tvrdě kritizována jižanskými aktivisty, jichž je dnes mnoho a patří k Výboru „Lombroso ne!“. Také podle našeho názoru nelze mluvit o předpojatém protijižanství ze strany Lombrosa. Byl sice rasista, jak už na to ve své době upozorňoval Colajanni (1898: 23–25), ale ve zcela opačném smyslu, jak to bylo později ve 20. století vnímáno. Lombroso posuzoval totiž stupeň pokroku v přímé úměrnosti k rasovému míchání, a především k přítomnosti „semitské krve“. A poněvadž např. Sicílie jí oplývala, byla podle něho „ze všech částí Itálie tou zemí, která prokazuje největší sklon k pokroku“ (Lombroso 1894, IV: 57).
 33. Je třeba zdůraznit, že sám Alfredo Niceforo byl původem jižan, přesněji řečeno Sicilán. Kromě problematiky sever-jih se zabýval dělnickou otázkou. Fyzický vzrůst dělníků přirovnával k vzrůstu jižanů. Také v tomto případě předpokládal, že dělníci jsou fyzicky, a tedy i duševně zaostalí, tak jako jižané (Niceforo 1907). Navzdory těmto názorům byl členem socialistické strany, což však nepřekvapovalo největšího z italských socialistických myslitelů 20. století Antonia Gramsciho, který považoval socialistické pozitivistické vědce za typické představitele vědy „vždy připravené utlačit ubohé a vykořisťované“ a která se dokonce uměla „obléct do socialistických barev“ (Gramsci 1926).
 34. *Camorra* je hlavní neapolskou kriminální organizací, dnes ještě mocnější, než byla v letech, kdy se jí zabývali neapolští folkloristé. *Camorra* se dostala v posledních letech do povědomí širšího publika díky dokumentárnímu románu Roberta Saviana *Gomorra* (Saviano 2006, do češtiny přeložen v roce 2008 pod stejným názvem).
 35. V předchozím období, v době francouzské okupace severní a střední Itálie (1797–1814), bylo provedeno mnoho důkladných etnografických výzkumů. Ve stejné době, od roku 1811, byla také na jihu Itálie provedena důkladná etnografická bádání, a to na popud správy Joachima Murata. Napoleonova švagra a krále v Neapoli v letech 1808–1815 (srov. Martuscelli 1979). V bourbonském

- období vydal historik Carlo Tito Dalbono rozsáhlou třísvazkovou monografii o lidových tradicích Království obojí Sicílie (Dalbono 1841–1843). Dalbono byl kromě toho také romanopiscem a mladým přítelem slavného skotského romanopisce Waltera Scotta. Z neapolských etnografů v období před sjednocením je třeba připomenout také Andreu de Jorio, známého především díky studii o gestikulaci Neapolitánů (De Jorio 1832).
36. Úvodní pozdrav zaslal časopisu známý německý religionista Friedrich Max Müller, dobře známý také v českém vědeckém prostředí (srov. Max Müller 1882).
 37. Nevíme, do jaké míry si Pitřè uvědomoval, že by začlenění území politicky nepřislušejících k Itálii do národní etnografie mohlo vyvolat v italských politických vrstvách expanzionistické touhy, jak k tomu později skutečně došlo. Pitřè byl natolik politickými představiteli té doby uznáván, že mu roku 1895 nabídl úřad starosty v Palermu, což však odmítl; v roce 1914 byl však zvolen senátorem Italského království (srov. Manzo 1999). Jeho politickým postojům – Pitřè přešel od liberalismu v mládí ke konzervatismu ve stáří – se podrobně věnoval – i když hodně kriticky – také historik Giuseppe Galasso (1982), odborník na dějiny jižní Itálie.
 38. Na rozdíl od Bakunina, s jehož neteří se v květnu 1865 oženil, byl De Gubernatis přesvědčen, že politických změn, a především změn sociálních se má dosahovat otevřeně a bez tajných společností. Z tohoto důvodu se vzdal svého univerzitního místa, protože považoval za odporující si pracovat na univerzitě a být zároveň profesionálním revolucionářem (srov. Nettlau 1928). O Mezinárodní revoluční společnosti se toho ještě dnes ví velice málo, jelikož veškeré dokumenty, které tato tajná společnost zaznamenala, jsou zřejmě definitivně ztraceny.
 39. V mezinárodním vědeckém prostředí byl De Gubernatis velmi známý především díky studii, publikované původně v angličtině, o zvláštním symbolismu v indoevropské mytologii (De Gubernatis 1872) a díky studii o rostlinném symbolismu, uveřejněné ve francouzštině v Paříži (De Gubernatis 1878–1882).
 40. Všechna čísla časopisu byla v roce 2013 publikována v digitální podobě na CD, přiloženém k publikaci *Prima Etnografia d'Italia*, jejímž autorem je Gian Luigi Bravo (2013).
 41. V této souvislosti De Gubernatis mimo jiné zdůrazňoval, že „jen Neapol by mohla poskytnout neobyčejné množství překvapení pro náš folkloristický výzkum“ a Řím by mohl být „skutečnou velkou matkou latinské legendy“ (De Gubernatis 1893: 16).
 42. Jedná se o kmeny, které mluvily indoevropskými kentumovými jazyky, mezi které patřila i latina (srov. Villar 1997: 447–482).

PRAMENY A LITERATURA:

- Alberti, Franco 2002: *Due Costituzioni: da Napoli a Torino*. Napoli: Guida.
- Alliegro, Enzo Vinicio 2011: *Antropologia italiana. Storia e storiografia 1869–1975*. Firenze: Seid.
- Baldi, Alberto 1988a: Giustiniano Nicolucci. In: Baldi, Alberto – Fedele, Francesco (eds.): *Alle origini dell'antropologia italiana: Giustiniano Nicolucci e il suo tempo*. Napoli: Guida, s. 25–36.
- Baldi, Alberto 1988b: Antropologia italiana nella seconda metà dell'Ottocento: dagli interessi per la cultura delle popolazioni „altre“ alle ricerche in ambito folklorico. In: Baldi, Alberto – Fedele, Francesco (eds.): *Alle origini dell'antropologia italiana: Giustiniano Nicolucci e il suo tempo*. Napoli: Guida, s. 117–177.
- Baldi, Alberto – Fedele, Francesco 1988: *Alle origini dell'antropologia italiana: Giustiniano Nicolucci e il suo tempo*. Napoli: Guida, 1988.
- Bassani, Ezio (ed.) 1978: *Nella terra dei niam-niam (1863–1865): da i Viaggi di Carlo Piaggia nell'Africa centrale*. Lucca: Maria Pacini Fazzi.
- Bianucci, Piero (ed.) 2011: *Il Museo di Antropologia a Criminale „Cesare Lombroso“ dell' Università di Torino: guida alla visita*. Torino: Edizioni Libreria Cortina.
- Bravo, Gian Luigi (ed.) 2013: *Prima etnografia d'Italia. Gli studi di folklore tra ,800 e ,900 nel quadro europeo*. Milano: Franco Angeli.
- Brizzi, Bruno (ed.) 1976: *Il Museo Pigorini*. Roma: Quasar.
- Canestrini, Giovanni 1878: *Antropologia*. Milano: Hoepli.
- Cattaneo, Carlo 1846: Sul principio istòrico delle lingue europèe. In: *Alcuni scritti storici del dottor Carlo Cattaneo*. Milano: Borroni e Scotti, s. 115–154.
- Chiarelli, Cosimo 2010: Mantegazza e la fotografia: una antologia di immagini. In: Chiarelli, Cosimo – Pasini, Walter (eds.): *Paolo Mantegazza e l'Evoluzionismo in Italia*. Firenze: Firenze University Press, s. 95–99.
- Chiarelli, Brunetto 2013: *Antropologia. Storia italiana di una disciplina e sue future prospettive*. Roma: ARACNE.
- Cirese, Alberto Maria 1980: Discipline demo-etno-antropologiche. In: Varvaro, Alberto: *Guida alla Facoltà di Lettere e Filosofia*. Bologna: Il Mulino, s. 228–237.
- Cocchiara, Giuseppe 1952: *Storia del folklore in Europa*. Torino: Einaudi.
- Colajanni, Napoleone 1898: *Per la razza maledetta: osservazioni*. Palermo: Sandran.
- Dalbono, Carlo Tito 1841–1843: *Le tradizioni popolari spiegate con la storia e gli edifici del tempo*. Sv. I.–III. Napoli: De Marco.
- De Blasio, Abele 1897: *Usi e costumi dei camorristi*. Napoli: Piero.
- De Blasio, Abele 1900: *Inciarmatori, maghi e streghe di Benevento*. Napoli: Piero.
- De Blasio, Abele 1905: *Il tatuaggio*. Napoli: Priore.
- De Blasio, Abele 1908: *Brigantaggio tramontato*. Napoli: Forni.
- De Gubernatis, Angelo 1869: *Storia comparata degli usi nuziali in Italia e presso gli altri popoli indoeuropei*. Milano: Treves.
- De Gubernatis, Angelo 1872: *Zoological Mythology or The Legends of Animals*. London: Trübner & Co.
- De Gubernatis, Angelo 1873: *Storia popolare degli usi funebri indoeuropei*. Milano: Treves.
- De Gubernatis, Angelo 1875: *Max Muller e la mitologia comparata*. Firenze: Le Monnier.
- De Gubernatis, Angelo 1878: *Storia comparata degli usi natalizi in Italia e presso gli altri popoli indoeuropei*. Milano: Treves.
- De Gubernatis, Angelo 1878–1882: *La Mythologie des Plantes, ou Les Légendes du Règne Végétal*. Paris: C. Reinwald.
- De Gubernatis, Angelo. 1900: *Fibra. Pagine di ricordi*. Roma: Forzani e C. Tipografi del senato.
- De Gubernatis, Angelo 1893: La tradizione popolare italiana. *Rivista delle Tradizioni Popolari Italiane* 1, č. 1, s. 3–19.
- De Gubernatis, Angelo 1900: *Fibra. Pagine di ricordi*. Roma: Forzani e C. Tipografi del senato.

- De Gubernatis, Angelo 1912: *La storia dell'etnologia*. Perugia: Unione Tipografica Cooperativa.
- De Jaco, Aldo 1969: *Il brigantaggio meridionale. Cronaca inedita dell'Unità d'Italia*. Roma: Editori Riuniti.
- De Jorio, Andrea 1832: *La mimica degli antichi investigata nel gestire napoletano*. Napoli: Stamperia del Fibreno.
- Faeta, Francesco (ed.) 2003: *Arturo Zavattini fotografo in Lucania*. Milano: Federico Motta.
- Ferrarová, Miroslava 2013. Itálie je kulturně jednotnou zemí navzdory své historické roztržiténosti. (Hofstedeho teorii kultury inspirovaná úvaha nad tezemi Ligy Severu o „několika Itáliích“). *Anthropologia integra* 2, s. 55–62.
- Freud, Sigmund 1884: Über Coca. *Centralblatt für die gesamte Therapie* 2, s. 289–314.
- Galasso, Giuseppe 1982: *L'altra Europa. Per un antropologia storica del Mezzogiorno d'Italia*. Milano: Mondadori.
- Giglioli, Enrico Hillyer – Zannetti, Arturo 1881: Antropologia ed etnologia. In: Issel, Arturo (ed.): *Istruzioni scientifiche per viaggiatori*. Roma: Tipografia Eredi Botta, s. 317–358.
- Gramsci, Antonio 1926 (1969): *La questione meridionale*. 2. vyd. Roma: Editori Riuniti.
- Guerraggio, Angelo – Nastasi, Pietro 2010: *L'Italia degli scienziati. 150 anni di storia nazionale*. Milano: Mondadori Bruno.
- Herzen, Aleksandr 1871: Una questione di psicologia sociale. *Archivio per l'Antropologia e l'Etnologia* 1, č. 1, s. 28–40.
- Jakobs, Joseph 1894: G. Pitrè, Bibliografia delle Tradizioni popolari d'Italia. *Folk-lore* 5, s. 150–153.
- Kaluszynski, Martine 2002: *La République à l'épreuve du crime: la construction du crime comme objet politique, 1880–1920*. Paris: L.G.D.J.
- Landucci, Giovanni 1977: *Darwinismo a Firenze. Tra scienza e ideologia (1860–1900)*. Firenze: Olschki.
- Lanternari, Vittorio 1997: *Antropologia religiosa: etnologia, storia, folklore*. Bari: Edizioni Dedalo.
- Lazzari, Francesco 1970: Le Facoltà teologiche universitarie tra Sillabo e l'abolizione. In: Jemolo, Arturo Carlo: *Un Secolo da Porta Pia*. Napoli: Guida, s. 249–287.
- Livi, Ridolfo 1907: *Antropologia nei suoi rapporti con la Medicina sociale*. Milano: Vallardi.
- Lo Faro, Francesca Maria 2004: Tra antropologia e clinica medica. Le considerazioni di Carlo e Vincenzo Maggiorani sulla Sicilia degli anni '60. In: Canonici, Claudio – Monsagrati, Giuseppe: *Carlo Maggiorani. Politica e medicina nel Risorgimento*. Roma: Gangemi, s. 29–124.
- Lombroso, Cesare 1894: *L'antisemitismo e le scienze moderne*. Torino: Roux e C.
- Malfatti, Bartolomeo 1878: *Etnografia*. Milano: Hoepli.
- Malia Hom, Stephanie 2013: On the Origins of Making Italy: Massimo D'Azeglio and 'Fatta l'Italia, bisogna fare gli Italiani'. *Italian Culture* 31, č. 1, s. 1–16.
- Malina, Jaroslav a kol. 2009: *Antropologický slovník*. Brno: CERM.
- Mantegazza, Paolo 1859: Sulle virtù igieniche e medicinali della coca e sugli alimenti nervosi in generale. *Annali universali di medicina* 168, č. 501, s. 449–519.
- Mantegazza, Paolo 1867: *Rio de la Plata e Tenerife. Viaggi e Studj*. Milano: Brigola.
- Mantegazza, Paolo 1901: *L'igiene della morale e la morale dell'igiene*. Milano: Treves.
- Mantegazza, Paolo 1989: *Lezioni di antropologia (1870–1910)*. Firenze: S.I.A.E.
- Manzo, Pasqualina 1999: *Storia e folklore nell'opera museografica di Giuseppe Pitrè*. Sant'Arpino: Istituto di studi atellani.
- Martuscelli, Stefania 1979: *La popolazione del Mezzogiorno nella Statistica di re Murat*. Napoli: Guida.
- Max Müller, Friedrich 1882: Lettera al Dr. G. Pitrè. *Archivio per lo Studio delle Tradizioni popolari* 1, s. 5–8.
- Menghini, Mario 1894: La «Società nazionale per lo studio delle tradizioni popolari». *Nuova Antologia di scienze, lettere ed arti* 51, č. 9, s. 141–147.
- Milicia, Maria Tereza 2014: *Lombroso e il brigante. Storia di un cranio conteso*. Roma: Salerno Editrice.
- Miraglia, Biagio Gioacchino 1853–1854: *Trattato di frenologia applicata alla medicina, alla giurisprudenza criminale, all'educazione, alla morale, alla filosofia, alle belle arti*. Sv. I.–II. Napoli: Stabilimento Tipografico dell'Ancona.
- Montessori, Maria 1910: *Antropologia pedagogica*. Milano: Vallardi.
- Morselli, Enrico 1911: *Antropologia generale. L'uomo secondo la teoria dell'evoluzione, lezioni dettate nelle Università di Torino e di Genova (Corsi liberi dal 1887 al 1908)*. Torino: UTET.
- Morselli, Enrico 1884: Programma speciale della Sezione di Antropologia (Esposizione Generale Italiana in Torino, 1884). *Archivio per l'Antropologia e l'Etnologia* 14, č. 1, s. 123–132.
- Nettlau, Max 1928: *Bakunin e l'Internazionale in Italia: dal 1864 al 1872*. Ginevra: Il risveglio.
- Niceforo, Alfredo 1898: *L'Italia barbara contemporanea. Studi ed appunti*. Milano–Palermo: Sandron.
- Niceforo, Alfredo 1901: *Italiani del nord e Italiani del sud*. Torino: Fratelli Bocca.
- Niceforo, Alfredo 1907: *Lo studio scientifico delle classi povere*. Trieste: [b. n.].
- Nicolucci, Giustiniano 1857–1858: *Delle razze umane. Saggio etnologico*. Napoli: Fibreno, Sv. I.–II.
- Nicolucci, Giustiniano 1880: *Prolusione al corso di Antropologia dettato nella Regia Università di Napoli*. Napoli: Tipografia dell'Accademia Reale delle Scienze.
- Pastori, Paolo 2007: Frammentazione ideologica, estetismo e ricerca di un ordine politico nelle riviste fiorentine fra l'Unità e il Ventennio (1860–1940). In: Ghiringhelli, Roberto (ed.): *Città e pensiero politico italiano dal Risorgimento alla Repubblica*. Milano: Vita e Pensiero, s. 135–202.
- Pellegrinetti, Giovanni Alfonso (ed.) 1941: *Le memorie di Carlo Piaggia*. Firenze: Vallecchi.
- Pellegrinetti, Giovanni Alfonso (ed.) 1981: *Carlo Piaggia. Due anni tra i cannibali*. Torino: Società Editrice Internazionale.
- Pellegrinetti, Giovanni Alfonso (ed.) 1982: *Carlo Piaggia. Niam Niam: i miei viaggi nell'Africa centrale dal 1851 al 1866*. Milano: Mondadori.
- Pigorini, Luigi 1881: Relazione al Ministero dell'Istruzione pubblica del direttore L. Pigorini. *Ministero della Pubblica Istruzione. Bollettino Ufficiale* 8, Aprile-Maggio s. 488–502.
- Pitrè, Giuseppe 1911: *Per la inaugurazione del corso di Demopsicologia nella R. Università di Palermo*. Palermo: Barravecchia.

- Puccini, Sandra 1991: *L'uomo e gli uomini. Scritti di antropologi italiani*. Roma: CISU.
- Puccini, Sandra 1998: Postilla. Sulla terminologia disciplinare italiana (1870–1932). In: Puccini Sandra (ed.): *Il corpo, la mente e le passioni*. Roma: Cisu, s. 191–207.
- Puccini, Sandra 1999: *Andare lontano. Viaggi ed etnografia nel secondo Ottocento*. Roma: Carocci.
- Puccini, Sandra 2011: A casa e fuori: antropologi, etnologi, viaggiatori. In: Cassata, Francesco – Pogliano, Claudio (eds.): *Scienze e cultura dell'Italia unita*. Torino: Einaudi, s. 547–563.
- Pullé, Francesco Lorenzo 1902: Carlo Cattaneo come antropologo e come etnologo. *Archivio per l'Antropologia e l'Etnologia* 32, č. 1, s. 157–170.
- Quine, Maria Sophia 2013: Making Italians: Aryanism and Anthropology in Italy during Risorgimento. In: Turda, Marius (ed.): *Crafting Humans: From Genesis to Eugenics and Beyond*. Goettingen: V&R unipress, s. 127–152.
- Rasari, Enrico 1880: *Gli istituti e le scuole dei sordomuti in Italia*. Roma: Tip. Elzeviriana nel Ministero delle finanze.
- Riccardi, Paolo 1883: *Saggio di un catalogo bibliografico antropologico italiano. Cenni storici intorno all'antropologia e biografici intorno ad alcuni antropologi italiani*. Modena: Vincenzi.
- Sabetti, Filippo 2011: *Civilization and Self-Government. The Political Thought of Carlo Cattaneo*. Lanham: Lexington Books.
- Saviano, Roberto 2006: *Gomorra. Viaggio nell'impero economico e nel sogno di dominio della camorra*. Segrate (MI): Mondadori.
- Saviano, Roberto 2008: *Gomora. Osobní výpověď o ekonomické moci a brutální rozpínavosti neapolské camorry*. Překl. Alice Flemrová. Praha: Paseka.
- Sordelli, Ferdinando 1880: *Atlante etnografico. Descrizione e costumi delle principali razze umane fuori d'Europa*. Milano: Hoepli.
- Tommaseo, Niccolò 1841–1942: *Canti popolari toscani, corsi, illirici, greci*. Sv. I.–II. Venezia : Girolamo Tasso.
- Vicente, Filipa Lowndes 2012: *Altri orientatismi. L'India a Firenze 1860–1900*. Firenze: Firenze University Press.
- Villar, Francisco 1997: *Gli Indoeuropei e le origini dell'Europa*. Bolgna: Il Mulino.
- Ystehede, Jørgen 2016: Contested Spaces: On Crime Museums, Monuments, and Memorials. In: Knepper, Paul – Johansen, Anja (eds.): *The Oxford Handbook of the History of Crime and Criminal Justice*, s. 338–352.
- Zanetti, Zeno 1892: *La medicina delle nostre donne. Studio folklorico*. Città di Castello: Lapi.

Summary

The Political Unity of Italy, and Building of the National Demo-Ethno-Anthropology

The study describes the building of anthropology and the disciplines connected to it during the first years of the Italian state. The schools of thinking inspired by Jean-Baptiste Lamarck and those of Darwinian inspiration are compared, and the text explains how Italian scientists discovered modern ethnography and folklore studies. The study focuses on several prominent personalities of what is now defined in Italy as demo-ethno-anthropology, such as Paolo Mantegazza, Giustiniano Nicolucci, Giuseppe Pitre, Cesare Lombroso and Angelo De Gubernatis. Less memorable figures are also mentioned in detail as well as their contribution to Italian and European ethnology. The study analyses strengths and weaknesses of Italian ethnology, as well as their development during the 19th century. Emphasis is placed on the perception of the substantial cultural distance between northern and southern Italy. These lands, after their annexation to the Italian Kingdom, became a field of research for ethnographers and anthropologists, and a place to experience the new racist theories that were at that time formed within the positivist science, too.

Key words: Anthropology; ethnology; folklore; history of European ethnology; history of science; Italy; Paolo Mantegazza; Giustiniano Nicolucci.